

B4B350SY: Operační systémy

Grafika, GUI a HW akcelerace

Michal Sojka¹

14. prosince 2023

¹michal.sojka@cvut.cz

- 1 Uživatelské rozhraní
 - Smyčka událostí
 - GUI knihovny

- 2 Grafický subsystém OS
 - HW akcelerace grafických operací
 - Grafické servery

- 3 Použití GPU jako výpočetního akcelerátoru

Uživatelské rozhraní

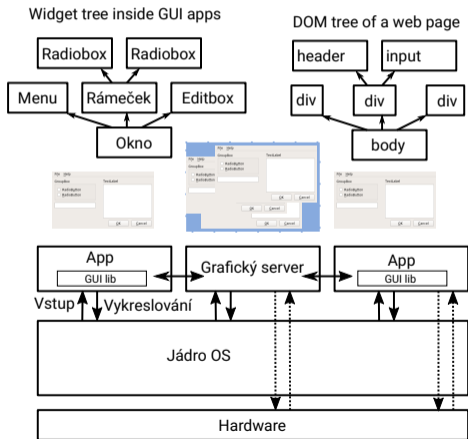
- Příkazová řádka (shell, ...)
- Textové rozhraní (konzolové aplikace – vim, top, Midnight Commander)
- Grafické rozhraní (grafická okna)
 - MS Word/Libre Office, Webový prohlížeč
 - V dnešní době je velká část aplikací postavena na **webových technologiích**. Tyto aplikace nepoužívají pro zobrazování grafiky přímo služby OS, ale služby webového prohlížeče, který pak využívá služby OS.

Cíl přednášky

- Podívat se „pod pokličku“ frameworkům pro tvorbu uživatelského rozhraní a pochopit, jak interagují s jádrem OS a jinými komponentami.
- Naznačit, jak fungují GPU.

Koncept GUI z pohledu OS

GUI = graphical user interface

- Aplikace se typicky stará pouze o „své“ okno
- Kombinování oken různých aplikací má na starosti tzv. „grafický server“.
- Aplikace čte informace (události) o vstupu od uživatele
 - myš, klávesnice, touch screen
 - to má na starosti tzv. **smyčka událostí** (viz dále)
- Aplikace organizuje grafické prvky ve stromové struktuře
 - Události posílá do správných „objektů“ v aplikaci (např. aktuálně vybraný „edit box“)
 - „Objekty“ na události reagují a vykreslují se
- Vykreslování – čáry, text, obrázky, ...
 - softwarové – do framebufferu v paměti, implementováno knihovnou, kromě finálního zobrazení není potřeba OS
 - HW akcelerované – příkazy k vykreslování se posílají do GPU (zpravidla za pomoci jádra OS)

Smyčka událostí

Event loop

- Typicky v hlavním vlákně aplikace:

```
while (!quit) {  
    e = wait_for_event(); // keyboard, mouse, timer, ...  
    handle_event(e);    // send to the focused widget for handling  
}
```

- Hlavní smyčku většinou nepíše programátor, ale nachází se uvnitř GUI frameworku (např. `app.run()`)
- U vícevláknových aplikací může být smyčka událostí ve více vláknech
 - Hlavní vlákno řeší například události od GUI
 - Ostatní vlákna zpracovávají události zasláné hlavním vláknem (viz níže) nebo třeba události ze sítě

Anketa

```
while (!quit) {  
    e = wait_for_event(); // keyboard, mouse, timer, ...  
    handle_event(e);    // send to the focused widget for handling  
}
```

Co se stane, když obsluha události (`handle_event()`) trvá dlouho?

- A** Jádro OS ukončí obsluhu události před dokončením.
- B** Jádro OS spustí další vlákno, které začne pomáhat hlavnímu vláknu obsluhovat události.
- C** Aplikace se jeví jako „zatuhlá“ a nereaguje na akce uživatele.
- D** Ostatní procesy v systému musí čekat na dokončení obsluhy události naší aplikací a nemohou tak dělat nic užitečného.

Dlouhotrvající obsluha události

- Pokud obsluha události v hlavním GUI vlákně trvá dlouho, aplikace **nemůže reagovat na jiné události**
 - Projevuje se to jako „zatuhlá“ aplikace, či hláška „aplikace neodpovídá“
- Déletrvající obsluha by se měla vykonávat **mimo hlavní vlákno** (v tzv. pracovním vlákně), aby neblokovala smyčku událostí.
- Z hlavního vlákna se pouze spustí – např. pomocí semaforu nebo **zasláním události** do smyčky v pracovním vlákně.
- Mnoho knihoven má omezení, že některé operace (např. vykreslování) lze volat jen z jednoho vlákna (jedná se o tzv. **nereentrantní funkce**)
- Proto je **dokončení obsluhy** v pracovním vlákně často signalizováno zasláním události zpět do hlavního vlákna (např. pomocí roury (pipe) či fronty zpráv). A teprve v hlavním vlákně se uživateli vykreslí/napiše, že operace byla dokončena.

Neblokující I/O (asynchronní I/O)

Linux/Unix

- Základním problémem, který musí smyčka událostí řešit, je **čekání na více zdrojů událostí současně** (myš, klávesnice, případně síť, ...)
- Pokud aplikace otevře např. `/dev/input/mice` a zavolá `read()`, **vlákno se zablokuje** do té doby, než uživatel pohne myší, a na jiné vstupy (např. klávesnice) nemůže reagovat
- Je potřeba používat tzv. **neblokující I/O**
 - V Linuxu můžeme „file descriptor“ `fd` přepnout do neblokujícího režimu následovně:

```
/* set O_NONBLOCK on fd */  
int flags = fcntl(fd, F_GETFL, 0);  
fcntl(fd, F_SETFL, flags | O_NONBLOCK);
```
 - Pokud na neblokujícím `fd` nejsou žádná data ke čtení, `read()` se okamžitě vrátí s chybou `EAGAIN` nebo `EWOULDBLOCK`.

Neblokující I/O – pokračování

Linux/Unix

- U neblokujícího I/O ale nechceme pořád kontrolovat, jestli na některém „file descriptoru“ (FD) nejsou připravena data ke čtení (tzv. **busy waiting**), protože by to zbytečně zatěžovalo procesor a spotřebovávalo energii.
- OS poskytuje systémová volání, které umí **čekat na více FD najednou** – např.:
`select()`, `poll()`, `epoll_wait()`
 - Všechna dělají v principu to samé, ale mají jiná API a různou výkonnost.
 - Aplikace řekne, na co všechno chce čekat, a funkce pak čeká.

poll() example

```
int retval;
struct pollfd poll_list[3] = {
    // specify which socket and events we are interested in
    { .fd = mouse_fd, .events = POLLIN },
    { .fd = kbd_fd,   .events = POLLIN },
    { .fd = sock_fd,  .events = POLLIN | POLLOUT },
};
while (1) {
    retval = poll(poll_list, 3, 1000); // Wait for 3 FDs with 1000 ms timeout
    if (retval < 0) err(1, "poll"); // Print error message and exit
    else if (retval == 0) printf("timeout\n");
    else {
        if (poll_list[0].revents != 0) { /* read mouse_fd and process the data */ }
        if (poll_list[1].revents != 0) { /* read kbd_fd and process the data */ }
        if (poll_list[2].revents != 0) {
            if (poll_list[2].revents & POLLIN) { /* read data from the socket and process them */ }
            if (poll_list[2].revents & POLLOUT) { /* socket is ready to send data - we can do it now */ }
        }
    }
}
```

Windows message loop

<https://docs.microsoft.com/en-us/windows/desktop/winmsg/using-messages-and-message-queues>

```
MSG msg;
```

```
while ((bRet = GetMessage(&msg, NULL, 0, 0)) != 0) {  
    if (bRet == -1) {  
        // handle the error and possibly exit  
    }  
    else {  
        TranslateMessage(&msg);  
        DispatchMessage(&msg);  
    }  
}
```

- Windows poskytují API vyšší úrovně – nízkoúrovňové události od různých zdrojů (myš, klávesnice, ...) jsou převáděny na jednotné zprávy
- File descriptorů apod. jsou schovány uvnitř GetMessage
- Princip je podobný

Podpora asynchronního I/O v programovacích jazycích

- Aplikace často nepoužívají systémová volání jako `poll` či `epoll` přímo, ale využívají nadstavby poskytované přímo programovacím jazykem.
- Např. klíčová slova **async/await** (Javascript, Python, Rust). Smyčka událostí je pak implementována přímo programovacím jazykem.
- Programátor implementuje pouze obsluhu událostí, jazyk (překladač nebo běhové prostředí) pak vygeneruje vše ostatní automaticky.

GUI framework

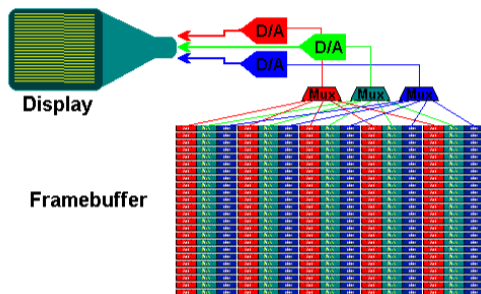
- Knihovny poskytující
 - Nezávislost na OS/HW
 - Vysokoúrovňové API (objekty, snadnost použití)
 - Základem každé knihovny je smyčka událostí
- WinForms – C#
- Qt – C++, různé OS i embedded HW
- GTK – C + podpora (bindings) jiných jazyků
- Electron – JavaScript, HTML, and CSS
- ...

Grafický subsystém OS

- Dlouhá historie
- Technologie se rychle mění
- ⇒ komplikované
 - různá API, zpětná kompatibilita, ...

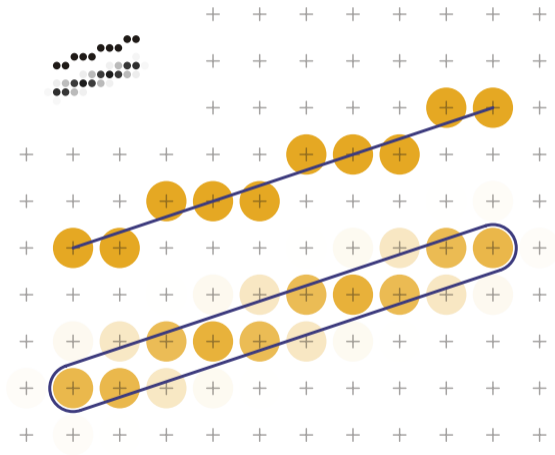
Framebuffer (obrazový buffer)

- Starší grafické karty implementovaly pouze tzv. framebuffer
- Framebuffer je paměť, jejíž obsah graf. karta převádí na signál pro displej (např. VGA)
 - dedikovaná paměť na kartě či sdílená paměť s CPU
- „Surface“ v dnešních GPU je kus paměti reprezentující např. jen jedno okno
- Vykreslování = zápis do paměti (SW)
- Dnešní systémy poskytující pouze framebuffer: low-end embedded systémy

- Formát pixelů
 - 888 RGB, 888 RGBA, 565RGB
 - 5551RGBA, YUV
 - ABGR 8888
 - dříve se používalo indexování (8b.) do palety

Příklad rasterizace čáry do framebufferu

Source: Wikipedia, Phrood, CC-BY-SA 3.0

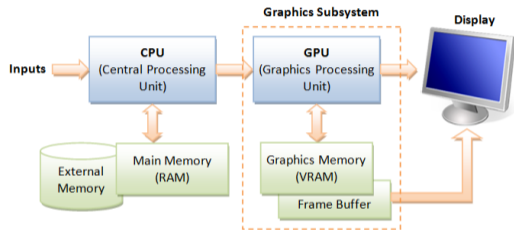
HW akcelerace

- SW vykreslování je pomalé
 - zejména při vysokých rozlišeních
 - skládání výsledného obrazu vyžaduje mnoho „kopírování“
 - poloprůhlednost objektů vyžaduje mnoho stejných výpočtů – např. výsledná barva (pixel p) je průměrem barev pixelů p_1 a p_2 dvou objektů: $p = 0.5p_1 + 0.5p_2$
 - Anti-aliasing, ...
- Dnešní GPU je velmi výkonný paralelní počítač, který mnoho operací urychlí, nebo kompletně vykoná místo hlavního CPU
- Historicky se HW akcelerace vyvíjela:
 - 2D akcelerace
 - Pevná 3D akcelerace
 - Programovatelná 3D akcelerace
 - Akcelerace AI
 - ...

2D akcelerace

- HW vykreslování kurzoru myši
 - Jeden z nejstarších typů akcelerace
 - Cílem bylo, aby kurzor myši neblikal při posunování
 - Omezená velikost (kus paměti vyhrazen pro kurzor)
 - Implementováno v poslední fázi zpracování obrazu (tzv. scanout), kdy se pixely posílají na obrazovku
- Blitter – akcelerace operací s obdélníky
 - Kopírování obdélníků
 - Výplň obdélníku konstantní barvou
 - Kopírování s roztažením/smrštěním
 - Kopírování s průhledností [Potter/Duff operátory]
- Overlay (bluescreen)
 - GPU vkládá video do místa, kde aplikace „nakreslí modrý obdélník“
- Dříve měly GPU samostatný HW pro 2D, dnes mají univerzální programovatelný HW, který umí 2D i 3D
- Dnes 2D akceleraci nabízí i malé mikrokontroléry (čipy za pár korun)

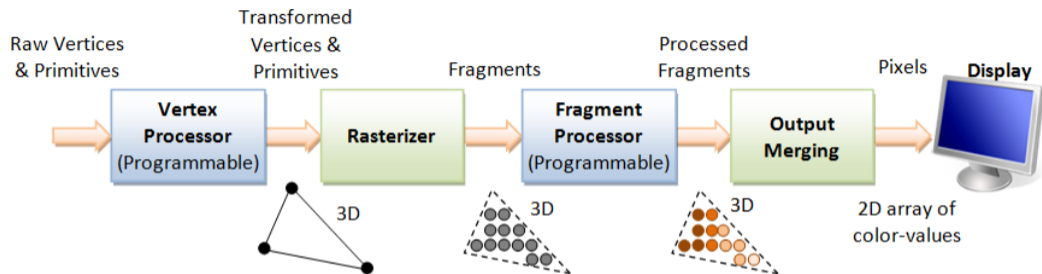
3D akcelerace

- Dvojité bufferování = vykreslování následujícího obrázku do „neviditelné paměti“ zatímco displej zobrazuje předchozí (hotový obrázek)

- Aplikace nezapisuje přímo do framebufferu
- Posílá příkazy a data do GPU
- GPU provádí vykreslování (zápisy do paměti) samo a paralelně na mnoha procesorech
- Výsledky ukládá buď přímo do framebufferu nebo do „neviditelné“ paměti, která je přístupná aplikacím jako „surface“

3D pipeline

- Vstupem je pole „vertexů“ (x, y, z) + další informace
- Vertex procesor pracuje s vektory (rotace, posun, perspektivní projekce, ...)
- Fragment procesor „obaruje“ (stínování, textury); výstupem je rastrový obrázek
- Pro práci GPU využívá mnoho paměťových oblastí
 - vstupní vertexy, výstupní rastr, hloubkovou mapu (z-buffer), ...
- Programům pro vertex nebo fragment processor se říká **shader**.
 - Shadery se často programují ve speciálních jazycích (např. GLSL), které jsou ale často podobné C; (viz např. <https://glslsandbox.com/>)

Komunikace s GPU z pohledu OS

1 Paměťově přístupné I/O (MMIO)

- Registry
- Část paměti na GPU

2 DMA

- Kopírování dat
- Fronta příkazů

3 Přerušování

- dokončení operace

- Příkazy pro GPU si připraví aplikace ve spolupráci s knihovnami (např. libGL.so)
- Knihovna je závislá na HW
- Ovladači GPU (v jádru OS) se předá ukazatel na příkazy pro GPU
 - Ovladač provede bezpečnostní a jiné kontroly a vloží novou položku do kruhového bufferu
- GPU čte příkazy z kruhového bufferu, vykonává je a výsledky zapisuje do paměti
- Pro vyšší výkon může za určitých okolností grafická knihovna zapisovat do kruhového bufferu i přímo, bez nutnosti volání jádra.

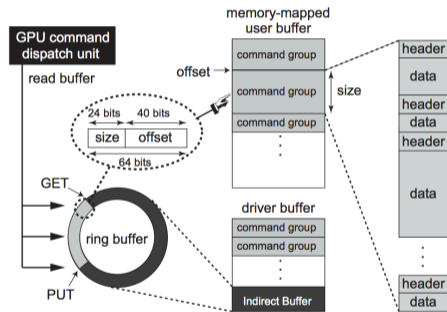

Figure 4. GPU command submissions.

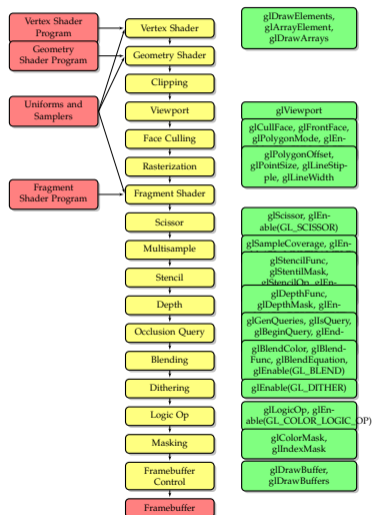
DRI/DRM (Linux)

- Direct Rendering Interface/Direct Rendering Manager
- Dovoluje více aplikacím současný přímý přístup ke GPU (skrže knihovny)
- Obsahuje paměťový alokátor pro paměť na GPU
- Řeší koherenci paměti mezi CPU–GPU
 - Nutnost explicitně vyprázdnit cache po dokončení operací apod.

(De)kódování videa

- Probíhá v několika fázích
- Dekódování
 - 1 Dekompresi („unzip“)
 - 2 Inverzní diskrétní kosinová transformace
 - 3 Kompenzace pohybu
 - 4 Převod barevného prostoru (YUV→RGB)
 - 5 Zvětšování/zmenšování

OpenGL

OpenGL

- Specifikace definující platformě nezávislé API pro grafické operace
- Lze implementovat pomocí SW renderování nebo HW renderování
- Vykreslovací pipeline je složitější než na předchozím obrázku

Vulkan API

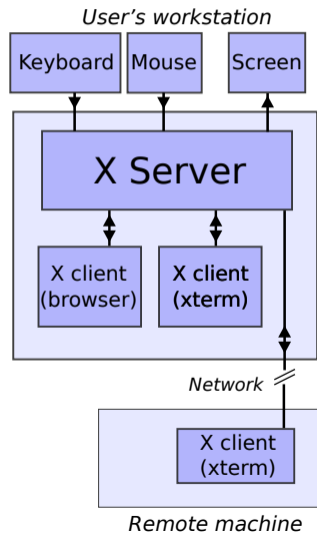
- OpenGL nabízí jednoduché, vysokoúrovňové API, ale to moc neodpovídá tomu, jak dnes fungují GPU.
- OpenGL tedy tráví hodně času převodem dat od aplikace do formátu vhodného pro GPU.
- Vulkan API je nízkoúrovňové API, které odpovídá dnešním GPU a může tedy být výkonnější než OpenGL.
- Díky své nízkoúrovňovosti je ale obtížnější s ním pracovat.

Grafické servery

- X server (Unix)
- Kompozitory

X server – grafický server pro UNIX

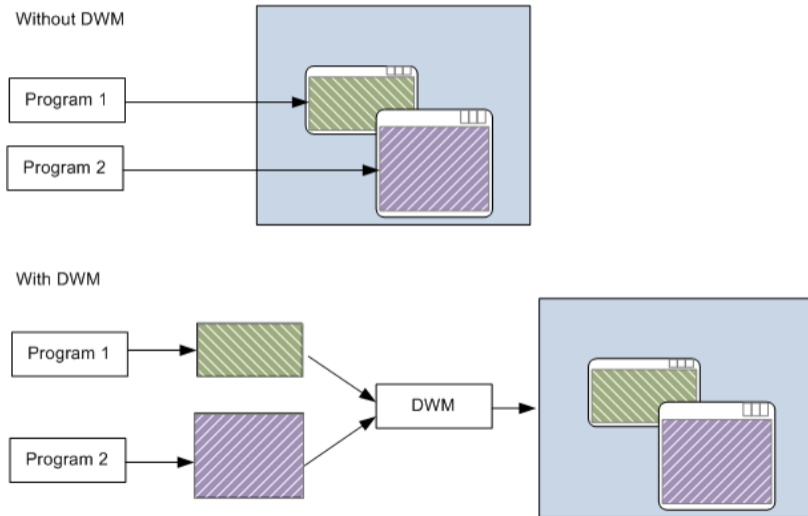
- Privilegovaná aplikace, umožňující ostatním aplikacím grafický výstup a čtení událostí
- Komunikace pomocí protokolu (socket)
- Síťová transparentnost
- Mimo jiné implementuje i schránku (clipboard) apod.
- Dnes
 - Aplikace nevykreslují pomocí komunikace s X serverem, ale pomocí komunikace s GPU
 - Dnes je X server „jen“ obálka implementující clipboard a kombinující okna aplikací dohromady (nadsázka)

Grafický kompozitor

- V Linuxu např. Wayland, ve Windows od Windows Vista (DWM)
- Aplikace renderují své okénko samy pomocí přímé komunikace s GPU
- Výsledný „surface“ předají do kompozitoru
- Kompozitor přidá rámečky, stíny, průhlednost, animace, atd. a vytvoří výslednou podobu celé obrazovky (rovněž pomocí GPU)
- Při komunikaci mezi aplikací a kompozitorem se nemusí „surface“ kopírovat – „surface“ spravuje jádro a aplikace si předávají se jen odkazy (např. file descriptor)
 - Musí být zajištěna bezpečnost, aby neoprávněné aplikace nemohly vidět/modifikovat okna jiných aplikací.

Grafický kompozitor

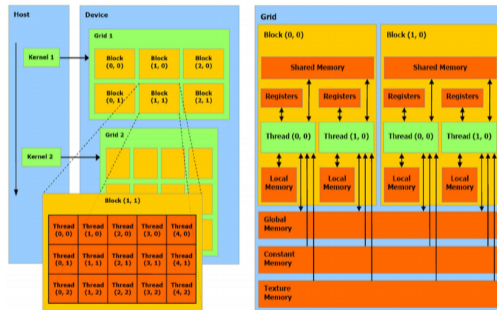

HW architektura dnešních GPU

Paměťová hierarchie

- Různé adresové prostory
- MMU jednotka není jen v CPU, ale i v GPU
 - Adresy: CPU virtuální, CPU fyzické, GPU virtuální, GPU fyzické
- GPU paměť není koherentní s CPU

Psaní paralelních programů

- Většinou jako rozšíření jazyků C/C++
- Pro Akcelérátory
 - CUDA
 - OpenMP
 - OpenCL
- Pro multi-core CPU
 - OpenMP
 - TBB
 - Cilk Plus
- Knihovny vyšší úrovně:
 - cuDNN
 - Tensor Flow
 - Keras
 - PyTorch
 - ...
- Využívají technologie z levého sloupce a nabízí programátorům jednodušší rozhraní.

CUDA

- Nízkoúrovňové API od firmy NVIDIA
- Kernel – funkce, která je vykonávána paralelně na akcelerátoru

```
#include <stdio.h>
```

```
__global__
void saxpy(int n, float a, float *x, float *y)
{
    int i = blockIdx.x*blockDim.x + threadIdx.x;
    if (i < n) y[i] = a*x[i] + y[i];
}
```

```
int main(void)
{
    int N = 1<<20;
    float *x, *y, *d_x, *d_y;
    x = (float*)malloc(N*sizeof(float));
    y = (float*)malloc(N*sizeof(float));

    cudaMalloc(&d_x, N*sizeof(float));
    cudaMalloc(&d_y, N*sizeof(float));

    for (int i = 0; i < N; i++) {
        x[i] = 1.0f;
        y[i] = 2.0f;
    }
```

```
    cudaMemcpy(d_x, x, N*sizeof(float), cudaMemcpyHostToDevice);
    cudaMemcpy(d_y, y, N*sizeof(float), cudaMemcpyHostToDevice);
```

```
    // Perform SAXPY on 1M elements
```

```
    saxpy<<<(N+255)/256, 256>>>(N, 2.0f, d_x, d_y);
```

```
    cudaMemcpy(y, d_y, N*sizeof(float), cudaMemcpyDeviceToHost);
```

```
    float maxError = 0.0f;
```

```
    for (int i = 0; i < N; i++)
```

```
        maxError = max(maxError, abs(y[i]-4.0f));
```

```
    printf("Max error: %f\n", maxError);
```

```
    cudaFree(d_x);
```

```
    cudaFree(d_y);
```

```
    free(x);
```

```
    free(y);
```

```
}
```


OpenMP

- Původně pro vyvíjeno paralelní CPU (multi-core)
- Později přidána i podpora speciálních akcelérátorů jako GPU pomocí *#pragma omp target...*
- Anotace pomocí direktiv

```
int main(int argc, char **argv)
{
    int a[100000];

    #pragma omp parallel for
    for (int i = 0; i < 100000; i++) {
        a[i] = 2 * i;
    }

    return 0;
}
```


OpenCL

- Rozhraní pro programování paralelních výpočetních akcelerátorů (GPU, FPGA, multi-core)
- Principiálně podobné technologii CUDA, ale zobecněné pro různé technologie

```
// Multiplies A*x, leaving the result in y.  
// A is a row-major matrix, meaning the (i,j) element is at A[i*ncols+j].  
__kernel void matvec(__global const float *A, __global const float *x,  
                    uint ncols, __global float *y)  
{  
    size_t i = get_global_id(0);           // Global id, used as the row index.  
    __global float const *a = &A[i*ncols]; // Pointer to the i'th row.  
    float sum = 0.f;                       // Accumulator for dot product.  
    for (size_t j = 0; j < ncols; j++) {  
        sum += a[j] * x[j];  
    }  
    y[i] = sum;  
}
```